

JAARVERSLAG | 2024

1. TAKEN EN RELATIE MET HET NLR

De hoofdtak van de Stichting Behoud Erfgoed NLR (SBEN) is het verwerven, bewaren en het toegankelijk maken van het NLR-erfgoed, bestaande uit objecten, beeldmateriaal en documenten. De vrijwilligers van SBEN verrijken bovendien het erfgoed door historisch onderzoek, en het vastleggen van verhalen van en over het NLR en haar voorgangers Nationaal Luchtvaartlaboratorium (NLL) en Rijksstudiedienst voor de Luchtvaart (RSL).

De relatie van de Stichting met het NLR is vastgelegd in een museumovereenkomst. Het NLR steunt de SBEN in materieel en financieel opzicht. De SBEN heeft de status van Cultureel Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI).

In de verslagperiode heeft het hernieuwd Beleidsplan 2023-2027 richting gegeven aan het uitvoeren van de taken van de Stichting. Met het op basis van dit Beleidsplan opgestelde Werkplan voor de periode 2023-2025 werd duidelijk welke werkzaamheden in deze periode een permanent karakter hebben, welke projecten er in bewerking zijn en welke activiteiten wachten op beschikbare tijd en vrijwilligers.

Het jaarlijkse overleg van het bestuur met de directie van het NLR vond plaats op 13 maart. Verheugend was dat de directie bereid was het SBEN initiatief financieel te steunen om als onderdeel van de digitaliseringsactiviteiten van het NLR-erfgoed een aantal RSL-NLL-rapporten, waarvan alleen een microfiche in het bezit is, te laten converteren naar PDF documenten bij een gespecialiseerd bedrijf. Daarnaast is overeengekomen, dat SBEN een voorstel zal indienen betreffende de digitalisering van daarvoor in aanmerking komende rapporten. Omdat het inmiddels om een groot aantal rapporten gaat, die nog niet digitaal zijn geproduceerd of bewaard zijn gebleven, moet worden bezien hoe financiering door het NLR geaccordeerd kan worden.

Op het in 2023 door SBEN ingediende verzoek om inzicht in en toegang tot relevante NLR documenten na 1961 te krijgen, is in eerste instantie uit beveiligingsoogpunt negatief gereageerd. Het SBEN-bestuur heeft in het overleg met de NLR-directie haar zorg hierover uitgesproken en benadrukt waarom de toegang tot deze documenten door de Erfgoedstichting van belang is voor de geschiedschrijving van het NLR. Daarbij werd een voorstel gedaan om samen tot een verantwoorde policy te komen. Het bestuur stelde voor dat de NLR-directie een studie start naar de mogelijkheden om deze documenten in tranches van bijvoorbeeld 20 jaar over te dragen, inclusief de genoemde

policy. De directie heeft aangegeven hierover contact op te nemen met het hoofd van de Ondersteunende Diensten(OD). De situatie per eind 2024 is dat individuele verzoeken per geval zullen worden bekeken.

Het kwartaal-overleg met het hoofd van de afdeling OD werd hervat. Naast de verkregen, zeer gewaardeerde support bij donateursbijeenkomsten en bij verbeteringen van onze werkruimten, is ook de toegang van iedere vrijwilliger tot de NLR fysieke ruimten als ook tot een aantal ICT voorzieningen beter geregeld.

Op 4 december werd ter gelegenheid van de Dag voor de vrijwilligers een lunch aangeboden aan de SBEN vrijwilligers door de Afdeling Personeelszaken. Deze lunch in de board room werd door allen zeer gewaardeerd.

2. HUISVESTING

Inmiddels kent nu ook SBEN een volwaardige tweeves-tigingen situatie. In een vorig jaarverslag is al aangegeven dat de grote erfgoed objecten een plaats in hal 4 van de nieuwbouw in de NLR-vestiging Marknesse hebben gevonden. Voor het toegenomen aantal vrijwilligers aldaar is nu in het zogenaamde Living Lab ook een permanente werkplek (in principe voor de woensdagen) ingericht. Tijdens de intensieve acties, die het team van vrijwilligers heeft ondernomen bij het voorbereiden van de Open Dag presentatie, werd het belang van een dergelijke eigen werkplek duidelijk geëtaleerd.

3. BESTUUR EN VRIJWILLIGERS

In april vond een herverdeling van de taken van het bestuur plaats. Mede in verband met familiale redenen maar ook in lijn met zijn begin 2023 vermelde voor-nemen om slechts één jaar het voorzitterschap op zich te nemen, heeft Jan van Doorn met ingang van 1 mei 2024 het voorzitterschap overgedragen aan Jaap Laméris. Wel blijft Jan aan als algemeen bestuurslid om een aantal speciale projecten uit te voeren. In afwezigheid van een secretaris zijn de secretaris taken verdeeld over het bestuur in combinatie met het aanstellen van Harry Smit als notulist. Het bestuur hield zes vergaderingen in het verslagjaar.

De Stichting telde aan het eind van het jaar ongeveer 24 actieve vrijwilligers. Een nieuwe vrijwilliger heeft zich aangemeld, namelijk Roel Houwink. Verder heeft Kees Bakker onlangs, zoals eerder aangekondigd tijdens de donateursbijeenkomst in oktober, zijn vrijwilligerswerk neergelegd vanwege persoonlijke omstandigheden. We zijn hem enorm dankbaar voor zijn

inzet sinds 2003 en voor zijn rol in de herstart na de Covid-19-periode, samen met DirkJan Rozema en Jan van Doorn. Gelukkig blijft Kees betrokken als lid van de redactiecommissie voor het aankomende boek over Professor Van der Maas. Eind 2024 hebben Ad de Graaff en Ruud Ross zich gemeld als tijdelijke vrijwilligers om samen met enkele vaste vrijwilligers onderzoek te doen naar de samenwerking tussen NLR en Indonesië en daarover een publicatie te laten verschijnen.

Op 27 maart en 20 november werden algemene vergaderingen van het bestuur met de vrijwilligers gehouden. In deze vergaderingen zijn de plannen, de prioriteiten en de voortgang besproken.

Op 23 oktober werd het jaarlijkse vrijwilligersuitje gehouden bij het Museum Louwman in Den Haag.

Hoewel in de voorgaande jaren drie jongere vrijwilligers zich hebben aangemeld, blijft er behoefte bestaan aan blijvende aansluiting bij recent NLR-werk. Mede daarom wordt ook gezocht naar wegen om de medewerkers van het NLR kennis te laten maken met onze Stichting en de historie van het NLR. Daartoe is afgesproken dat op de NLR-TV schermen en op de interne Cockpit-website het verschijnen van onze kwartaal-Nieuwsbrief en de halfjaarlijkse donateurslezing zal worden gepubliceerd. Naar andere mogelijkheden om onze bekendheid te vergroten wordt blijvend gezocht.

Met het oog op de geldende beveiligingsregels wordt in het overleg met OD steeds opnieuw bekeken of aanpassing nodig is van de toegangsregels voor vrijwilligers in de beide vestigingen; ook op het gebied van ICT-faciliteiten en Informatiecentrum (het “SharePoint” voor het bewaren en voor vrijwilligers toegankelijk maken van de vele SBEN-bestanden bijvoorbeeld).

4. ONTWIKKELINGEN M.B.T. HET NLR ERFGOED

In het voorjaar heeft een werkgroep onder leiding van Rob Krijn de resultaten van een onderzoek gepresenteerd naar een goede definitie wat NLR-erfgoed is en welke criteria je kan gebruiken om een item te classificeren als behorend bij NLR-erfgoed, de SBEN collectie of niet. Dit onderzoek is vastgelegd in een concept-SBEN document/reglement waarmee eerst in de komende tijd ervaring zal worden opgedaan.

Ondertussen werken de beheerders van de SBEN-archieven, DirkJan Rozema met het documenten archief en Harry Smit met assistentie van Jaap de Jong voor het objectenarchief, onverdroten verder aan het verbeteren van het beheer en het opnemen van nieuwe elementen in de archieven.

Als onderdeel van onze werkzaamheden om ons documentenarchief te digitaliseren is halverwege dit jaar een eerste batch van 419 microfiches van RSL-rapporten met financiële steun van het NLR bij een extern bedrijf omgezet in PDF-documenten. Daarnaast is ook steun van het NLR verkregen om een

tweede batch van 1326 microfiches met RSL-rapporten aan te kunnen bieden voor digitalisering.

Helaas moet met het systematisch in kaart brengen van het omvangrijke beeldarchief, deels opgeslagen in dezelfde kelderruimte als het documentenarchief en deels (films en videobanden) bij het Aviodrome op vliegveld Lelystad, nog worden begonnen.

Het juiste hanteren van het begrip erfgoed is ook hiervoor essentieel. Hierbij maken we dankbaar gebruik van de aanbevelingen van een SBEN-werkgroep gestart eind 2022 onder leiding van Rob Krijn om een aantal criteria te gebruiken om te bepalen welke objecten nu werkelijk behoren tot het NLR-erfgoed. Een tweede optie is dat ze geen erfgoed zijn maar wel van voldoende belang zijn om onderdeel van de SBEN-collectie te worden. De laatste optie is dan het weggooien of afstoten naar een externe partij. Tevens kunnen deze criteria ook gebruikt worden bij een re-evaluatie van de bestaande collectie. In het afgelopen verslagjaar is begonnen met deze aanpak bij het verwerven (actief en als onderdeel van een schenking of inventarisatie).

Onderdeel van het beeldarchief is digitaal opgeslagen beeldmateriaal (foto en film). Dit staat op een specifieke informatiedrager van het NLR, die alleen toegankelijk is bij het NLR met behulp van NLR-computers. De inhoud van die schijf is voor een zeer klein deel overgezet naar een speciale SharePoint-site waardoor ook de vrijwilligers thuis toegang hebben tot die informatie. De scan werkzaamheden zijn zeker nog niet afgerond, maar zijn pas zinvol te hervatten als het beheer van het beeldarchief is opgezet en functioneert.

De omvangrijke collectie films en videobanden van de Erfgoedstichting is om praktische en klimatologische redenen grotendeels ondergebracht bij het Luchtvaartmuseum Aviodrome; samen met video-afspeelapparatuur. Het Aviodrome is benaderd door de (zeer professionele) Stichting Beeld en Geluid, die van de Overheid de opdracht heeft gekregen om nationaal erfgoed op film en video te digitaliseren en zo te bewaren en toegankelijk te maken voor Nederland. Het Aviodrome zal hierbij een “paraplu-functie” vervullen voor meerdere stichtingen die hun beeldmateriaal bij het Aviodrome hebben ondergebracht. SBEN heeft in principe afgesproken dat al het film- en videomateriaal, dat we als erfgoed beschouwen, zal worden overgedragen aan het Aviodrome waarop wij de door Beeld en Geluid gedigitaliseerde versies weer terugkrijgen. Wél met de restrictie dat we ze niet commercieel mogen exploiteren. Maar daar staat tegenover dat we de digitale versies gratis krijgen. Daarmee is de op onze balans staande reservering voor de digitalisering van unieke video's, anders te besteden. In dit jaar is er hard gewerkt aan het contract tussen SBEN, Aviodrome en Beeld&Geluid en aan de afspraken betreffende de inventarisatie van het beschikbare beeldmateriaal. Voor het uitvoeren van deze inventarisatie van de film- en videobanden hebben zich dit jaar een aantal vrijwilligers aangemeld.

Onverdroten werd ook in 2024 gewerkt aan de verdere vulling van de ZCBS¹ beeld- en objectenbank (zie ook: www.erfgoednlrcollecties.nl). Deze bestond aan het einde van het jaar uit ca 822 foto's, waarvan 780 op internet zijn geplaatst. De beschrijving van objecten in de objectenbank, als onderdeel van de bovengenoemde website, kende een beperkte voortgang. Van de 2741 geregistreerde objecten in de objectenbank zijn er nu 183 beschreven en op internet geplaatst.

In het documentenarchief is door Ronald Dijkstra het gehele jaar gewerkt aan het omzetten van het NLR-Correspondentiearchief van ordners in archiefdozen, een enorme klus die nog niet klaar is, maar waardoor al veel plankruimte werd bespaard.

5. NIEUWSBRIEVEN/ DONATEURSBIJENKOMSTEN.

Viermaal werd een nieuwsbrief uitgebracht met de zeer gewaardeerde hulp van de betreffende NLR-medewerkers van de afdeling Huisvesting en Facilitaire Zaken.

Er werden twee donateursbijeenkomsten gehouden, waarvan de eerste op 12 april in Marknesse. De spreker was Jan Willem van Doorn van de afdeling Vertical Flight & Aeroacoustics (AVVA)

De spreker van de middag, Jan Willem van Doorn, onderhield zijn publiek voortreffelijk. Na een korte introductie en zichzelf te hebben voorgesteld, ging het in eerste instantie over drones, het gebruik, de regelgeving en het testen ervan. Daartoe beschikt het NLR over diverse faciliteiten in Marknesse, waaronder een heuse start- en landingsbaan. Het tweede deel van zijn presentatie ging over Scaled Flight Testing met een vliegend schaalmodel van de Airbus A320 (schaal 1:8,5). Dit vliegtuig wordt door Jan-Willem zelf gevlogen vanuit een mobiele unit, waarin zich een soort van cockpit bevindt voorzien van beeldschermen die hem door middel van camera's in het vliegende model uitzicht geven. Voorbeelden van vluchten met dit model werden als korte films in de presentatie getoond. Aansluitend werd een bezoek gebracht aan het NLR Drone Centre aan de overkant van het gebouw met een bezichtiging van de faciliteiten aldaar met een aantal drones in verschillende formaten. Als extra "toetje" werd in hal 77 de tweede versie van de Scaled Flight Demonstrator, SFD-DEP, getoond die klaar stond voor vertrek naar Italië voor de eerste testvluchten.

De tweede donateursbijeenkomst was op 12 oktober in Amsterdam. De presentatie over "het F-16 MLU-testvliegtuig J-066 Orange Jumper: Behoeft, realisatie en inzet", werd verzorgd door Gert Jan Kobus van Defensie en Paul Koks van het NLR.

De presentatie begon met een toelichting door Gert Jan Kobus, bijgestaan door Paul Koks, over de ontwikkeling van een F-16-testvliegtuig voor de Koninklijke Luchtmacht (KLu). Al snel na de ingebruikname van de F-16 in 1979 bleek de noodzaak van een eigen testvliegtuig, wat leidde tot de J-653. Dit toestel was uitgerust met testapparatuur, maar daardoor niet meer operationeel inzetbaar. In 1996 werd besloten een nieuwe testversie te ontwikkelen, gebaseerd op de F-16 MLU, waarbij flexibiliteit en operationele inzetbaarheid belangrijke eisen waren. De keuze viel op de tweezitter J-066, zodat een testspecialist tijdens vluchten kon meevliegen. Rondom dit project werd het Oranje Jumper Overleg (OJO) opgericht, een organisatie die cruciaal was voor de coördinatie van het testprogramma. Na de pauze vertelde Paul Koks over de rol van het NLR bij de ontwikkeling en gebruik van het testvliegtuig, aangevuld met anekdotes over de honderden testvluchten. De OJ heeft jaarlijks ongeveer 80 testuren gevlogen totdat het toestel uit dienst werd genomen. Het vliegtuig is nu te bezichtigen in het Nationaal Militair Museum te Soesterberg. De presentatie werd afgesloten met vragen uit het publiek en twee korte video's over de testvluchten. Voor een meer gedetailleerde samenvatting van deze lezing wordt verwezen naar het uitgebreide artikel verder in nieuwsbrief #90.

Uiteraard werd binnen de reguliere werkzaamheden ook veel aandacht besteed aan het beheer van de twee websites van SBEN. Door de webbeheerders, Erik Vermeulen en Jos Stevens, is er veel werk verricht om de website weer up to date te maken met de laatste versie van het onderliggende Joomla Content Management Systeem.

Naast het uitbrengen van een nieuwe artikelen serie over de ontwikkeling van de NLR vliegproefinstrumentatie afdeling op basis van de memoires van Rob van der Velde, zijn er ook twee nieuwe series uitgebracht over respectievelijk de ontwikkeling van een Hypersone testfaciliteit en over het aëro-elastisch onderzoek bij het NLR door onze jongste vrijwilligers Anton de Bruin en Roel Houwink.

6. DONATEURS

Met hun donatie leveren de donateurs een belangrijke bijdrage aan het voortbestaan van de stichting. Aan het einde van het jaar waren er 179 donateurs (77 jaardonateurs en 102 donateur voor het leven), hetgeen zeven meer is dan bij de start van het jaar. Overleden zijn de volgende donateurs in 2024:

- Louis Erkelens (5-05-2024)
- Freerk Jaarsma (27-06-2024)
- Corrie van der Blik – van der Pijl (9-08-2024)

Drie jaardonateurs werden donateur voor het leven en zes zijn er gestopt als donateur.

¹ ZCBS = Zyper Collectie Beheer Systeem = door SBEN gebruikt database system voor collectie beheer.

In samenwerking met het NLR zal de aandacht bij het werven van nieuwe donateurs ook uitgaan naar de doelgroep van (jonge) NLR-medewerkers. NLR-medewerkers die met pensioen gaan worden al sinds enige jaren door de gewaardeerde medewerking van NLR-Personeel en Organisatie met een SBEN-brief erop gewezen op de mogelijkheid om erfgoedvrijwilliger te worden.

7. GEBRUIK VAN HET NLR-ERFgoed

Met een aantal erfgoedorganisaties zoals de Vereniging Bedrijf en Historie en de ZCBS-stichting worden belangen behartigd, kennis en ervaring uitgewisseld en erfgoed beschikbaar gesteld. NLR-erfgoed kan zo voor een breder publiek zichtbaar worden gemaakt als dat past bij de activiteiten van anderen.

NLR en SBEN waren betrokken bij de tentoonstelling over 50 jaar F-16, die op 1 juli 2022 in het Nationaal Militair Museum (NMM) werd geopend. Ons wereldwijd unieke Limit Cycle Oscillation (LCO) half-windtunnelmodel van de F-16 heeft een prominente plaats gekregen. Het liet zien hoe een ongewenste trilling van de F-16 vleugel optreedt bij speciale vliegcondities en bij verschillende typen bewapening opgehangen onder de vleugel. Wegens het grote succes werd de tentoonstelling verlengd tot januari 2024. Het LCO-model is inmiddels geretourneerd naar het NLR in Amsterdam en is met medewerking van DNW ondergebracht in een speciale vitrinekast bij de ingang van de DNW windtunnels in gebouw A70. Klanten en medewerkers van NLR kunnen zo dit unieke erfgoed bewonderen en kennismaken van de bijbehorende expertise van NLR en DNW.

De eerdere contacten tussen SBEN en het Rijksmuseum hebben geresulteerd in een bruikleenovereenkomst, waarbij een windtunnelmodel van de ELDO draagraket met lanceertoren door het Rijksmuseum nu voor twee jaar is opgenomen in een tijdelijke expositie van de afdeling 20ste Eeuw.

Bij het Nederlands Ruimtevaart Museum (NRM) in de Aviodrome in Lelystad bevinden zich SBEN-objecten in bruikleen. In 2024 zijn er afspraken gemaakt over de overname door SBEN van een door NLR ontwikkelde demonstratie-installatie van de ERA robot arm. Ook aan het Luchtvaart- & Oorlogsmuseum Texel (LOMT) zijn objecten in bruikleen gegeven. Het bestuur is er in 2023 nog niet in geslaagd de banden met LOMT verder aan te halen.

Het Nederlands Transport Museum (NTM), waar we de GRACE-simulator (inmiddels in werkende staat) hebben ondergebracht, moest in de loop van 2023 aankondigen dat de poorten nu echt gesloten moesten worden. Alle uitgestalde objecten, ook GRACE, zijn inmiddels klaar gemaakt voor verhuizing. De verhuizing van alle daar ondergebrachte "grote objecten" van SBEN naar de NLR-vestiging Marknesse in 2022,

was daarmee goed op tijd. Besloten werd dat niet alle onderdelen van GRACE mee zouden verhuizen, met name voor het bewegingssysteem werd onderkend dat het niet meer gebruikt zou worden bij de toekomstige opstelling op de nieuwe locatie van het NTM. Tot onze grote vreugde bleek de afdeling AVTH van het NLR hernieuwd belangstelling te hebben voor dit bewegingssysteem en kon het nog ternauwernood gered worden van de in gang gezette verkoop als oud ijzer. Het is inmiddels in de vestiging Marknesse gearriveerd en weer in ere hersteld als onderdeel van een geheel nieuwe testopstelling voor diverse toepassingen. Hoewel er in de afgelopen jaren verschillende alternatieve locaties werden geëvalueerd voor een herstart van het NTM, is aan het eind van het verslag jaar nog geen definitieve locatie gevonden.

Bram Elsenaar heeft op verzoek van het Duitse Göttingen, bakermat van het Duitse luchtvaartonderzoek, zijn in 2020 verschenen boek: "Onder de vleugels van Göttingen. Het Nationaal Luchtvaartlaboratorium in de Tweede Wereldoorlog", omgezet in een Duitstalige versie.

DirkJan Rozema werkte, samen met de door hem ingestelde redactiecommissie, in 2024 verder aan het boek over prof. dr. ir. H.J. van der Maas.

De digitale beeldbank en objectenbank zijn bij uitstek een goed middel voor toegang tot het NLR-erfgoed. Deze banken worden regelmatig door de buitenwereld geraadpleegd (1262 (objectenbank) en 3272 (beeldbank) maal in 2024 t.o.v. 789 (objecten-)/1927 (beeldbank) maal in 2023), evenals het documentenarchief zelf, waar ook in 2024 weer ca. 5 bezoekers zijn verwelkomd.

De activiteiten door Ferdi Uilhoorn t.b.v. de RSL/NLL/NLR personeelsdatabase werden in de loop van het verslagjaar voortgezet. Het gebruik van deze database is alleen bedoeld voor ondersteuning van intern SBEN gebruik ten behoeve van eigen onderzoek en als ondersteuning bij het verzenden van overlijdensberichten aan oud NLR-medewerkers via de speciale digitale SBEN nieuwsbrief. Daarnaast kan ook de ontwikkeling van het personeelsbestand gezien worden als NLR-erfgoed.

Een eerste gesprek vond plaats met een lid van de NLR-barcommissie, met als doel de mogelijkheden te verkennen voor het exposeren van enkele van onze objecten in het ketelhuis in Amsterdam. In 2025 zal hier verder invulling aan worden gegeven.

8. TERUGBLIK EN VOORUITZICHT

In 2024 kwamen de uitgevoerde SBEN-activiteiten grotendeels overeen met de plannen uit het beleidsplan 2023-2025. De meeste reguliere activiteiten, zoals de vier jaarlijkse nieuwsbrieven, de twee donateursbijeenkomsten, het digitaliseren van microfiches uit het

archief en het registreren van objecten in de digitale beeld- en objectendatabanken op de website, verliepen goed. Dit werd mogelijk gemaakt door een klein team van vrijwilligers.

Er werd veel inzet getoond bij het beschikbaar stellen van een beveiligde digitale werkomgeving, zoals het SharePoint-systeem, om thuiswerken te faciliteren. Daarnaast kregen jonge vrijwilligers de kans om archiefonderzoek te doen voor artikelen of toekomstige SBEN-publicaties. Helaas ontbrak de capaciteit om enkele eerder geplande nieuwe projecten op te starten.

Door ruimtegebrek binnen het NLR, vooral in Amsterdam, zijn de werkomstandigheden in de werken archiefruimtes niet optimaal.

Hoewel er de afgelopen jaren enkele jongere vrijwilligers zijn bijgekomen, is dit onvoldoende om het capaciteitsverlies door vergrijzing binnen het team te compenseren.

Een grote uitdaging voor de komende jaren is het aantrekken van voldoende nieuwe vrijwilligers en het bieden van de juiste ondersteuning om het erfgoed te verwerven, vast te leggen, te beschrijven en toegankelijk te maken voor de toekomst. Dit is extra urgent, omdat de kennis over het erfgoed steeds meer geconcentreerd is bij een kleiner en ouder wordend aantal NLR-medewerkers.

Daarnaast is het steeds urgenter toegang te krijgen tot potentieel erfgoed dat nog door NLR wordt beheerd en dat dreigt te verdwijnen. Het gaat hier om materiaal van na 1961.

Om dit te realiseren, zal ook in 2025 en daarna intensief moeten worden samengewerkt met het NLR-management. Dit is cruciaal om het erfgoed van de afgelopen 50 jaar te behouden en toegankelijk te maken. ■

Een aantal vrijwilligers bijeen na afloop van de op 4 december aangeboden lunch i.v.m. de dag van de vrijwilligers.